

به نام خدا

آموزش راهبردهای فراشناخت و خلاقیت بر خود پندارهٔ تحصیلی

مولفان :

نجمه مددی

سید مهدی جلالی کوهی خیلی

زلیخا ریوجام

مهدی کاویانی چراتی

صابر امیری

عاطفه داداشی تبارورزی

حسین جوادی گلی جان

انتشارات ارسطو

(سازمان چاپ و نشر ایران - ۱۴۰۲)

نسخه الکترونیکی این اثر در سایت سازمان چاپ و نشر ایران و اپلیکیشن کتاب رسان موجود می باشد

chaponashr.ir

سرشناسه: مددی، نجمه، ۱۳۶۰
عنوان و نام پدیدآور: آموزش راهبردهای فراشناخت و خلاقیت بر خود پنداره تحصیلی / مولفان
نجمه مددی، سید مهدی جلالی کوهی خیلی، زلیخا ریوجام، مهدی کاویانی چراتی، صابر امیری،
عاطفه داداشی تبارورزی، حسین جوادی گلی جان.
مشخصات نشر: ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)، ۱۴۰۲.
مشخصات ظاهری: ۸۵ ص.
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۳۳۹-۹۱۳-۸
وضعیت فهرست نویسی: فیپا
یادداشت: کتابنامه: ص ۸۵-۷۶.
موضوع: خود پنداره تحصیلی - فراشناخت - خلاقیت - آموزش راهبردها
شناسه افزوده: جلالی کوهی خیلی، سید مهدی، ۱۳۷۹
شناسه افزوده: ریوجام، زلیخا، ۱۳۵۹
شناسه افزوده: کاویانی چراتی، مهدی، ۱۳۷۸
شناسه افزوده: امیری، صابر، ۱۳۸۰
شناسه افزوده: داداشی تبارورزی، عاطفه، ۱۳۵۶
شناسه افزوده: جوادی گلی جان، حسین، ۱۳۷۲
رده بندی کنگره: LC۴۷۱۷
رده بندی دیویی: ۳۷۱/۹۰۷۱۷
شماره کتابشناسی ملی: ۹۴۲۳۱۱۷
اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیپا

نام کتاب: آموزش راهبردهای فراشناخت و خلاقیت بر خود پنداره تحصیلی
مولفان: نجمه مددی - سید مهدی جلالی کوهی خیلی - زلیخا ریوجام
مهدی کاویانی چراتی - صابر امیری - عاطفه داداشی تبارورزی - حسین جوادی گلی جان
ناشر: ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)
صفحه آرایی، تنظیم و طرح جلد: پروانه مهاجر
تیراژ: ۱۰۰۰ جلد
نوبت چاپ: اول - ۱۴۰۲
چاپ: زیر جلد
قیمت: ۸۵۰۰۰ تومان
فروش نسخه الکترونیکی - کتاب رسان:
<https://chaponashr.ir/ketabresan>
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۳۳۹-۹۱۳-۸
تلفن مرکز پخش: ۰۹۱۲۰۲۳۹۲۵۵
www.chaponashr.ir

فهرست مطالب

۷	فصل اول: کلیات
۷	مقدمه
۹	بیان خلاقیت و استعدادیابی در دانش آموان
۱۱	اهمیت موضوع
۱۳	فصل دوم: مبانی نظری و پیشینه خلاقیت فراشناخت و خودپنداره تحصیلی
۱۳	مقدمه
۱۳	تعریف فراشناخت
۱۴	راهبردهای فراشناختی
۱۹	تدریس دو جانبه
۲۰	بازآموزی اسنادی
۲۰	راهبردهای براون در بارهی کمک به فراشناخت دانشآموزان
۲۲	راهبردهای گوستا برای پرورش فراشناخت دانشآموزان
۲۶	ویژگی راهبردهای فراشناختی
۳۰	ارزشیابی رشد توانایی های فراشناختی
۳۰	تعاریف خلاقیت
۳۴	اهمیت خلاقیت
۳۴	مراحل خلاقیت
۳۶	ویژگی های مهم در خلاقیت
۳۷	عوامل مؤثر در خلاقیت و رشد آن
۳۹	خلاقیت از دیدگاه مکاتب مختلف
۴۰	ویژگیهای افراد خلاق
۴۱	ویژگیهای شناختی افراد خلاق
۴۱	ویژگیهای انگیزشی افراد خلاق

۴۲.....	ویژگیهای شخصیتی افراد خلاق.....
۴۵.....	پرورش خلاقیت و ایدهپردازی در دانشآموزان
۴۷.....	اصول تورنس
۴۸.....	الگوی پرورش خلاقیت ویلیافر
۵۰.....	خود پنداره
۵۱.....	تعاریف خود پنداره
۵۳.....	منابع تشکیل دهنده خود پنداره
۵۴.....	ابعاد خودپنداره
۵۵.....	رشد و تغییر خود پنداره
۵۶.....	عوامل موثر بر رشد خودپنداره
۵۷.....	اهمیت خودپنداره
۵۹.....	اجزا و عناصر خودپنداره
۶۰.....	ویژگیهای خود پنداره
۶۳.....	الگوهای نظری خودپنداره
۶۸.....	پیشینه

فصل اول

کلیات

مقدمه

از برجسته‌ترین ویژگی‌های انسان و اساس تداوم حیات قدرت اندیشه است. و یکی از کمبودهای حسرت‌بار در بسیاری از دانش‌آموزان و در مراحل بعد بزرگسالان، ناتوانی آن‌ها در بیان اندیشه و حل مسئله و به نوعی ابداء و نوآوری می‌باشد. اگر چه انسان در طول زندگی خویش هرگز از تفکر و اندیشه فارغ نبوده و با نیروی تفکر صحیح، تصمیم گرفته و توانسته است به حل مسائل و مشکلات بپردازد و به رشد و تعالی نایل گردد. ولی لازمه‌ی درست اندیشیدن و تفکر خلاق، حل مسئله، تمرین است. با توجه به اینکه از پیچیده‌ترین و عالی‌ترین جلوه‌های اندیشه انسان تفکر خلاق است. لازم است دانش‌آموزان با اندیشه‌های زیبا خو بگیرند. بنابراین مهمترین نقش مربی این است که دانش‌آموزانرا به این راه هدایت کند و از راهبردهای مختلفی استفاده نماید. از جمله این راهبردها آموزش فرا شناخت و آموزش دست‌سازه‌های خلاق است که در سال‌های اخیر مورد توجه آموزش و پرورش قرار گرفته‌است. تجربه نشان می‌دهد که اگر مفاهیم روان‌شناسی شناختی و فرا شناختی و کارهای عملی (دست‌سازه‌ها) خوب توصیف کنیم و آموزش دهیم شاهد پیشرفت چشمگیری در جهت پرورش نسلی خلاق با قدرت حل مسئله بالا و شکوفایی استعدادها در زمینه‌های مختلف تحصیلی در آموزش و پرورش خواهیم بود. که به نوعی این امر سبب با رفتن عزت نفس در نوجوانان ما خواهد شد و در پی آن بر افزایش خود پندارهٔ تحصیلی افزوده می‌گردد.

این مفاهیم با بسیاری از اعتقادات، متخصصان آموزش و پرورش تناسب دارد. یعنی با حمایت از یادگیری فعال و نه منفعل و با قائل بودن ارزش برای تفاوت‌های فردی و با احساس درباره‌ی اینکه دانش‌آموزان انسان‌های جامع‌ای هستند. دانش‌آموزان اغلب سعی

می‌کنند، آموزش‌هایی را دنبال کنند، در حالی که عقیده‌ای درباره‌ی کاری که انجام می‌دهند، ندارند و غالباً از تشریح روش‌های خودشان برای حل مسائل ناتوان هستند. و یا قادر به نوآوری و ساخت نیستند. اگر رفتار هوشمندانه به عنوان محصول تعلیم و تربیت گسترش پیدا کند، باید راهبردهای آموزشی که بطور هدفمند سوگیری شده و توانایی‌های فراشناخت و تفکر خلاق، و ساخت و تولید ابزاری جدید که بر گرفته از فکر و ایده نو برای ایجاد بازار کار را گسترش می‌دهد، در روش‌های تدریس آموزش و پرورش برنامه ریزی شود.

جالب توجه است که آموزش مستقیم فراشناخت ممکن است مفید نباشد، زیرا وقتی راهبردهای حل مسأله به دانش آموزان تکلیف می‌شود به جای اینکه به وسیله‌ی خود آن‌ها ایجاد شود ممکن است عملکرد آن چندان مطلوب نباشد، باید توجه کرد که وقتی فرا شناخت تدریس می‌شود فشار اضافی به دانش آموزان برای تمرکز بیشتر وارد نشود. از راههای مختلفی می‌توان توانایی فرا شناخت و خلاقیت دانش آموزان را افزایش داد. از جمله این روش‌ها طرح سؤال و الگو دادن به دانش آموزان می‌باشد (درویزه ۱۳۷۷) در این رابطه پالینسکار^۱ و براون^۲ آموزش دوجانبه را مطرح کردند.

علاوه بر این، بزرگسالان هدف‌ها و منظورشان را به وسیله‌ی هماهنگی ماهرانه‌ی راهبردهای متنوع پیشرفت می‌دهند که شامل تولید کردن، سازمان‌دهی، ارزیابی و تدوین گفته‌های خود، می‌باشد. بر عکس، دانش‌آموزانی

که در فرآیند حل مسئله مشکل دارند روش‌های متفاوت و ناآگاهانه‌ای را برای ترکیب کردن به کار می‌برند که نقش برنامه‌ریزی را به حداقل می‌رساند و عمدتاً بدون کنترل فراشناختی عمل می‌کنند (مکاچن^۳ ۱۹۸۱، به نقل از دلاپازو گرام، ۱۹۷۷)

در پژوهش حاضر محقق در صدد است اثر آموزش راهبردهای فراشناختی (سکستون و همکاران ۱۹۷۷) ^۴ TREE و خلاقیت را بر خودپنداره تحصیلی دانش‌آموزان دختر با

^۱ Polinscar

^۲ Brown

^۳ Mccuthen

^۴ در متن اصلی حروف TREE مختصر شده‌ی واژه‌های Topic, Reason, Exrmin, end به کار رفته است. که به معنی واژه‌های موضوع، دلیل، بررسی، سرانجام می‌باشد.

استفاده از پنج خرده فرایند راهبردهای فرا شناختی و آموزش خلاقیت برای ایجاد تفکر خلاق با توجه به اصول ویلیامز و تورنس بررسی کند.

بیان خلاقیت و استعدادیابی در دانش آموان

یکی از صفات ممتاز آدمیان آفرینندگی (خلاقیت) است. خلاقیت در علم، هنر، ادبیات، و سایر جنبه‌های فرهنگ و تمدن همواره مورد احترام انسانها بوده است، و به همین سبب پرورش استعدادهای خلاق باید سر لوحه هدفهای آموزش و پرورش قرار گیرد. امروزه صاحب نظران، خلاقیت را دانشی بنیادی برای هر گونه تغییر و نوآوری و عاملی مهم در شتاب بخشیدن به نوآوریهای علمی و فناورانه بشر می‌دانند. مطالعات موجود نیز نشان می‌دهند که مرکز ثقل حرکات نوین در آینده را خلاقیت و میزان بهره‌گیری از تفکر خلاق تشکیل می‌دهند. بر این اساس، یکی از چالش‌های جدی و قابل پیش بینی بشر در آینده مساله میزان بهره‌گیری از ذهن و شخصیت‌های خلاق در حوزه‌های مختلف علمی و پژوهشی، فناورانه و بهداشتی است (پیرخائفی و همکاران، ۱۳۸۸). خلاقیت به عنوان پر قدرت‌ترین توانایی بشری در نهاد آدمی از کودکی گرفته تا بزرگسالی جای دارد. به قول راجرز آدمی ذاتاً خلاق متولد می‌شود، با این حال خلاقیت در مراحل ابتدایی زندگی تکامل یافته و پیشرفته نیست و به همین دلیل نیازمند به توجه و هدایت است. قطعاً نخستین جایگاه خلاقیت دوران کودکی است. بنابراین مدت زیادی لازم است که کودک تجربه اندوزی کند و خلاقیتش را غنا بخشد. بدون تردید، خلاقیت تنها برای دوران کودکی مورد نیاز نیست. کودک به خلاقیت برای تمامی عمر نیاز دارد. گیلفورد خلاقیت را عمل یا رفتاری می‌شناسد که راه حلی مناسب برای مشکل ارائه نماید. او می‌گوید خلاقیت عبارت است از نشان دادن عمل یا رفتار و توانایی خلاق و به طور کلی عمل خلاقانه یعنی ارائه راه حل مناسب برای مسائل و مشکلات. بنابراین انسان تا با مشکل روبرو نشود خلاقیتی از او صادر نمی‌شود. بنابراین خلاقیت مستلزم بهره‌گیری از نوعی تفکر است که گیلفورد آن را تفکر واگرا می‌نامد یعنی یافتن راه حل مسئله به صورت متفاوت راه حل‌های معمولی (پیر خائفی، ۱۳۸۴). خلاقیت یکی از ابعاد شناختی فرد است که در رشد و تکامل فرد و تمدن بشری نقش موثری دارد. تمامی اختراعات و دستاوردهای علمی و

هنری بشر از خلاقیت سر چشمه می‌گیرد. پژوهش‌های انجام شده در زمینه خلاقیت نشان می‌دهد که با کار برد شیوه‌های مناسب می‌توان آنرا پرورش داد. به نظر می‌رسد آموزش راهبردهای فرا شناختی یکی از شیوه‌های پرورش خلاقیت باشد. خود پنداره نیز از متغیرهایی هستند که هم می‌توانند با خلاقیت در ارتباط باشند و هم اینکه تحت تأثیر تغییرات ناشی از آموزش راهبردهای فراشناختی قرار گیرد.

خود پنداره، شبکه‌ای از عقاید و باورهای مثبت و منفی در مورد خود، پذیرش یا رد خود می‌باشد. در پژوهش‌های مختلف این مفهوم با اصطلاحات متفاوتی مترادف با عزت نفس و خود تنظیمی تعریف شده است. خودپنداره تحصیلی نیز فرایند شکل‌گیری ارزشیابی از خود پنداره متأثر از تجربه‌های آموزشی دانش‌آموزان و تفسیر محیط آموزشی (پکران^۱ و همکاران، ۲۰۱۱) و بیانگر دانش و ادراکات فردی درباره نقاط قوت و ضعف خودمان در یک حوزه تحصیلی معین و عقاید فردی در باره توانایی‌هایمان در انجام موفقیت آمیز تکالیف تحصیلی در سطوح طراحی شده است و یکی از بهترین پیش‌بینی‌کننده‌ها و میانجی‌ها برای متغیرهای انگیزشی اثر بخش و غیر اثر بخش و از جمله عوامل مؤثر در فرایند یادگیری می‌باشد (اکرم رانا و ظفر اقبال، ۲۰۰۵) راهبردهای شناختی راه‌های یادگیری هستند. در قیاس با آنها، راهبردهای فراشناختی تدبیری‌هایی هستند برای نظارت بر راهبردهای شناختی و کنترل و هدایت آنها. (فلاول^۲، ۱۹۷۹) هر چند این راهبردها قابل یادگیری هستند ولی بعضی از یادگیرندگان از عهده یادگیری آن بر نمی‌آیند و لازم است در این زمینه آموزش ببینند (سیف، ۱۳۹۲)

وقتی که ما یک چیز را شناسایی می‌کنیم، نامی را به خاطر می‌آوریم، جمله را می‌فهمیم یا نظری ارائه می‌کنیم و یا یک مسئله را حل می‌کنیم دست به عمل شناخت می‌زنیم. فراشناختی نیز نقش بارز و مهمی در حل مسئله، کنترل خود، خود آموزی و تغییر رفتار دارد (نیاز آذری، ۱۳۸۲)

در فرایند یادگیری، باید فضایی ایجاد کرد تا دانش‌آموزان فرصت اندیشه پیدا کنند و معلم به جای آموزش اندیشه، چگونه اندیشیدن را آموزش دهد. بسیاری از محافل آموزشی به

^۱ Pkran

^۲ Flavell